

A Typology of Responses to 2500 Years of Imperial Celebrations

SeyyedMahmood Sadat Bidgoli*

Abstract

Mohammadreza Shah Pahlavi, who returned to power with the coup d'état on August 19, 1953, was severely challenged by his legitimacy, and in order to legitimize his kingdom, he tried to promote the long-standing imperial tradition in Iran, and by connecting his government with this long-standing tradition Connecting the Pahlavi government with the Achaemenid dynasty to legitimize its own government. The design of the 2500-year celebrations and its grand celebration in 1971 was also done in this direction. Upon realizing the government's wishes, the opponents of the government expressed various reactions, which this research intends to deal with with the help of historical and descriptive analytical methods and with the help of archival documents and original sources, and to answer the question that the opponents of the government in How did they react before the 2500 year celebrations? The findings of this research show that the opponents showed two categories of negative and positive actions. Disobedience to the government's requests for cooperation in holding celebrations is included in the category of negative actions, and the positive actions of the opposition include protesting and criticizing the celebrations, preparing and distributing leaflets against the celebrations, sending letters and telegrams to the country's officials and officials. Foreigner, speech against celebrations and also violent actions. The action of the government in holding celebrations and the reaction of the opposition in opposition to it created a conflict, the focus of which is the legitimacy of the government and its delegitimization by It was the opponents that this struggle led to the theoretical and

* Associate Professor, Department of Islamic Revolution, Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution, Tehran, Iran, sadat@ri-Khomeni.ac.ir

Date received: 28/10/2023, Date of acceptance: 01/10/2024

intellectual coherence of the opponents, the manifestation of which success can be seen in the collapse of the political structure in 1979 from the opposition.

Keywords: 2500-year celebration, reaction, legitimacy, monarchy, religious forces, Pahlavi rule.

Introduction

The 2500-year-old imperial celebrations were one of the government's policies to link it with the Achaemenid dynasty and consolidate the foundations of the legitimacy of the monarchy based on ancient symbols and the government's largest propaganda program to give authenticity to the monarchy. In fact, the Shah sought to gain a kind of legitimacy for the government with this action; because in Iranian history, the legitimacy of the ruler does not simply come from representation by the people and God, but rather originates from the relationship between the ruler and the Iranian tradition of ruling in history. Therefore, with this action, the Shah tried to give his monarchy a legitimate inheritance aspect by building a bridge between himself and the ancient kings of Iran. By relying on ancient values and traditions and promoting them in Iranian society, the government, whether it wanted to or not, was going against Islamic values and weakening them. The Shah did not mean by great civilization the issue of improving the material living standards of the Iranian people, and this term was accompanied by a strong psychological concept that Iranians should be removed from the traditional Islamic way of life and take steps towards adopting Western European civilization. Therefore, the Shah's policies of Westernization and archaism were considered an attempt to weaken Islamic values, which caused discomfort and concern among the opponents and caused negative reactions among them. The militant religious forces were also among the opponents of holding the coronation celebration, and their opposition to holding the coronation celebration was due to its conflict with Islamic traditions.

Materials & Methods

This article is written using a historical and descriptive analytical method, using archival documents published in books and primary sources. The article is based on SAVAK documents.

Discussion and Results

The Shah's goal of holding the 2500-year-old celebrations and returning to the ancient era of Iran was never accepted by the clergy. For this reason, measures were taken against it from the moment the celebrations were announced. Since one of the goals of holding the celebrations was to create a link and connection between the Pahlavi government and the ancient empire, reviving the name and memory of ancient Iranian kings, including Cyrus, caused reactions among groups of people. On the other hand, religious forces, especially the clergy, considered holding the celebrations to be equivalent to reviving the Zoroastrian religion and ceremonies and in opposition to Islamic traditions. One of the goals of the 2500-year-old celebrations was to strengthen the cultural and ideological foundations of the imperial system, and it was necessary that its memory and name would not be erased from people's memories after the celebrations. Therefore, memorial buildings, including memorial schools, memorial columns and tablets, etc., were built and placed in public view, and public benefit foundations named after Cyrus the Great were also established. Another issue that the opposition emphasized was that the Shah did not hold these celebrations for the people, but rather focused on the leaders of other countries. They were the Shah's guests, while the Iranian people were not invited to these celebrations at all, so the Iranian people reacted to these celebrations with their pent-up anger. In general, the 2500-year celebrations caused numerous reactions from the clergy, especially the clergy supporting Ayatollah Khomeini and the seminaries. Opposition to holding the 2500-year celebrations was not limited to religious forces, but other opposition movements also expressed their opposition to holding these celebrations in various ways. The main action of the religious forces was to prepare, reproduce, and distribute declarations, especially those of Ayatollah Khomeini. Another action of the clergy in opposing the holding of the 2500-year celebrations was to send telegrams to important heads of state, including the Shah and the Prime Minister. Despite the restrictions on speaking out against the 2500th anniversary celebrations, some clerics in their assemblies subtly criticized the 2500th anniversary celebrations. Students reacted strongly to the 2500-year celebrations, and there were many strikes and protests months before the celebration. In order to legitimize his government, Mohammad Reza Shah sought to promote the long history of the monarchy in Iran and gain legitimacy by connecting his government with the Achaemenid dynasty. Therefore, he organized the 2500-year-old celebrations, which were held in the most magnificent way in 1972. The

opponents reacted to this in two ways. One group included negative measures such as not participating in or cooperating in the celebrations. The second group of actions of the opponents was positive: protesting and criticizing the celebrations, preparing and distributing declarations against them, sending letters and telegrams to Pahlavi officials and leaders and officials of other countries, giving speeches against the celebrations, and also violent actions. All of these actions were carried out by all opponents, including religious opponents and leftist groups. Clerics, intellectuals, students, and journalists were among the main groups of opponents who carried out these actions.

Conclusion

The government's action in holding the celebrations and the opposition's reaction in opposing it created a conflict, the focus of which was the government's legitimization of itself and its delegitimization by the opposition. This conflict led to the opposition's theoretical and intellectual cohesion; the manifestation of whose success can be seen in the collapse of the political structure in 1979 by the opposition.

Bibliography

English Translation of References

Books

- Abdollahiniya, Ali. (1393/2014). "*Enqelāb-e Eslāmi dar Kermān*" (Islamic Revolution in Kerman). Tehran: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi (Marāsān) (Islamic Revolution Documents Center). [in Persian]
- Afkhami, Gholamreza (n.d.). "*Zendegi va zamāne-ye Šāh*" (The life and times of Shah). [electronic version]. [n.p.]: n.p. [in Persian]
- Ahmad, Ahmad. (1387/2008). "*Xāterāt-e Ahmad-e Ahmad*" (Ahmad Ahmad's memoirs). Edited by Mohsen Kazemi. Tehran: Sure-ye Mehr. [in Persian]
- Ameri, Soghra (Shahla). (1395/2016). "*Bāstān-garāyi dar dowre-ye Pahlavi bā tekye bar jašn-hā-ye 2500 sāleh (be revāyat-e asnād)*" (Archaism in the Pahlavi period based on 2500-year celebrations (according to documents)). Tehran: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi (Marāsān) (Islamic Revolution Documents Center). [in Persian]
- "*Bazm-e ahriman, jašn-hā-ye 2500 sāle-ye Šāhanšāhi be revāyat-e asnād-e Sāvāk va darbār*" (2,500-year imperial celebration of the Persian Empire as narrated by Savak and court documents) (vol. 3). (1378/2009). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- "*Bazm-e ahriman, jašn-hā-ye 2500 sāle-ye Šāhanšāhi be revāyat-e asnād-e Sāvāk va darbār*" (2,500-year imperial celebration of the Persian Empire as narrated by Savak and court

- documents) (vol. 4). (1378/2009). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Bazm-e ahriman, jašn-hā-ye 2500 sāle-ye Šāhanšāhi be revāyat-e asnād-e Sāvāk va darbār*” (2,500-year imperial celebration of the Persian Empire as narrated by Savak and court documents) (vol. 1) (2nd ed.). (1390/2011). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- Behboudi, Hedayatollah. (1390/2011). “*Šarh-e esm; Zendegi-nāme-ye Āyatollāh Seyyed ‘Ali-ye Hoseini-ye Xāmene-ee*” (Biography of Ayatollah Seyyed Ali Hosseini Khamenei). Tehran: Mo’assese-ye Motāle’āt va Pažuheš-hā-ye Siyāsi (Political Studies and Research Institute). [in Persian]
- “*Enqelāb-e eslāmi be revāyat-e asnād-e Sāvāk, ketāb-e haštom*” (The Islamic Revolution according to the documents of Savak, the eighth book). (1380/2001). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Faxr-ed-din-e Hejāzi be revāyat-e asnād-e Sāvāk (Faryād-e Be’sat)*” (Fakhr al-Din Hejazi according to the documents of Savak (Cry of Baath)). (1383/2004). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Hazrat-e Āyatollāh-ol-‘ozmā Seyyed Mohammadreza Golpayegāni be revāyat-e asnād-e Sāvāk*” (Hazrat Ayatollah al-Azami Seyyed Mohammad Reza Golpayegani, according to Savak documents) (vol. 3). (1385/2006). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- Hosseinian, Ruhollah. (1383/2004). “*Čahārdah sāl reqābat-e ide’oložik-e Ši’eh dar Irān (1343-1356)*” (Fourteen years of Shiite ideological competition in Iran (1964-1977)). Tehran: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi (Marāsān) (Islamic Revolution Documents Center). [in Persian]
- Hoveyda, Fereydoun. (1370/1991). “*Soqut-e Šāh*” (The Fall of the Shah). Translated by H. A. Mehran. Tehran: Enteshārāt-e Ettelā'āt. [in Persian]
- Mazandi, Yousef. (1373/1994). “*Irān abar-qodrat-e qarn*” (Iran, the superpower of the century). Edited by Abdolreza Houshang Mahdavi. Tehran: Alborz. [in Persian]
- Mohtashami, Seyyed Ali Akbar. (1378/1999). “*Xāterāt-e siyāsi*” (Political diaries) (vol. 2). Tehran: Xāne-ye Andiše-ye Javān. [in Persian]
- “*Mozaffar-e Baqāyi be revāyat-e asnād-e Sāvāk*” (Mozaffar Baghayi according to Savak documents) (vol. 2). (1383/2004). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- Nejati, Gholamreza. (1371/1992). “*Tārix-e bist-o-panj-sale-ye Irān (Az kudetā tā enqelāb)*” (The twenty-five-year history of Iran (from the coup to the revolution) (vol. 1). Tehran: Enteshārāt-e Rasā. [in Persian]

- Ostovar, Majid (1391/2012). “*Enqelāb-e eslāmi nabard-e namād-hā*” (The Islamic revolution is a battle of symbols). Tehran: Pažuheškade-ye Emām Xomeini va Enqelāb-e Eslāmi (Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution). [in Persian]
- “*Rāh, tārix-e šafāhi-ye Doktor Mohsen-e Rezāyi*” (The oral history of Dr. Mohsen Rezaei) (vol. 1). (1394/2015). Tehran: Markaz-e Asnād va Tahqiqāt-e Defā’-e Moqaddas (Holy Defense Research & Document Center). [in Persian]
- Rohani, Fakhr. (1370/1991). “*Ahrom-hā-ye soqut-e Šāh*” (The levers of the downfall of the Shah, (vol. 1). Tehran: Našr-e Baliq. [in Persian]
- Saberi Hamedani, Ahmad. (1384/2005). “*Xāterāt-e Āyatollāh Ahmad-e Sāberi-ye Hamedāni*” (Memoirs of Ayatollah Ahmad Saberi Hamedani). Edited by Seyyed Mostafa Sadeghi. Tehran: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi (Marāsān) (Islamic Revolution Documents Center). [in Persian]
- Sadeghi Khalkhali, Mohammad Sadegh. (1380/2001). “*Xāterāt-e Xalxālī*” (Khalkhali memoirs, Tehran: Sāyeh. [in Persian]
- Safari, Mohammad Ali. (1377/1998). “*Qalam va siyāsāt (Az Hoveydā tā Šarif Emāmi)*” (Pen and policy from Hoveida to Sharif-Emami) (vol. 3). Tehran: Našr-e Mālek. [in Persian]
- “*Seir-e mobārezāt-e Emām Xomeini dar āyene-ye asnād be ravāyat-e Sāvāk*” (Political struggles of Imam Khomeini on the basis of SAVAK documents) (vol. 21). (1386/2007). Tehran: Mo’assese-ye Tanzim va Našr-e Āsār-e Emām Xomeini (The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works). [in Persian]
- “*Seir-e mobārezāt-e Emām Xomeini dar āyene-ye asnād be ravāyat-e Sāvāk*” (Political struggles of Imam Khomeini on the basis of SAVAK documents) (vol. 4). (1393/2014). Tehran: Mo’assese-ye Tanzim va Našr-e Āsār-e Emām Xomeini (The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works). [in Persian]
- “*Seir-e mobārezāt-e Emām Xomeini dar āyene-ye asnād be ravāyat-e Sāvāk*” (Political struggles of Imam Khomeini on the basis of SAVAK documents) (vol. 6). (1393/2014). Tehran: Mo’assese-ye Tanzim va Našr-e Āsār-e Emām Xomeini (The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works). [in Persian]
- “*Seir-e mobārezāt-e Emām Xomeini dar āyene-ye asnād be ravāyat-e Sāvāk*” (Political struggles of Imam Khomeini on the basis of SAVAK documents) (vol. 12). (1393/2014). Tehran: Mo’assese-ye Tanzim va Našr-e Āsār-e Emām Xomeini (The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works). [in Persian]
- Shahi, Ezzat. (1387/2008). “*Xāterāt-e ‘Ezzat-e Šāhi*” (Ezzat Shahi's memoirs) (9th ed.). Edited and researched by Mohsen Kazemi. Tehran: Sure-ye Mehr. [in Persian]
- Shamsabadi, Hassan. (1389/2010). “*Naqš-e ‘olamā-ye Mašhad dar enqelāb-e eslāmi*” (The role of Mashhad scholars in the Islamic Revolution). Tehran: ‘Oruj. [in Persian]
- Showkat, Hamid (1990). “*Negāhi az darun be Jonbeš-e Čap-e Irān, goftegu bā Xānbābā Tehrāni*” (An inside look at Iran's leftist movement, a conversation with Khanbaba Tehrani). Saarbrücken: n.p. [in Persian].

- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e bist-o-haftom, Šahid Hojjat-ol-eslām Fazlollāh-e Mehdizādeh Mahallātī*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, twenty-seventh book, Martyr Hojjat-ul-Islam Fazlullah Mehdizadeh Mahallati) (vol. 2). (1389/2010). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e bist-o-yekom, šarh-e mobārezāt-e Hazrat-e Āyatollāh Mohammad Mehdi-ye Rabbāni-ye Amlāši*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, twenty-first book, describing the campaigns of Ayatollah Mohammad Mehdi Rabbani Amlashi). (1380/2001). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e čahārdahom, Šahid Mohammad ‘Ali-ye Rajāyi*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, fifteenth book, Shahid Mohammad Ali Rajaei). (1378/1999). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e čehel-o-yekom, Šahid Āyatollāh Hāj Šeix Qolām-hosseini-e Ja’fari-ye Hamedāni*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, forty-first book, Ayatollah Haj Sheikh Gholamhossein Jafari Hamedani). (1388/2009). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e dahom, Nafs-e motma’enneh, Šahid Āyatollāh Hāj Seyyed ‘Abd-ol-hosseini-e Dastqei*b” (Companions of Imam according to the documents of Savak, tenth book, Martyr Ayatollah Seyyed Abdul Hossein Dastgheib). (1378/1999). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e nohom, “Zabān-e guyā-ye eslām”, Hojjat-ol-eslām-e val-moslemin Mohammad Taqi-ye Falsafi*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, ninth book, Hojjat al-Islam val-Moslemin Muhammad Taqi Falsafi. Mohammad Javad Bahnar). (1378/1999). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e pānzdahom, Šahid Hojjat-ol-eslām-e val-moslemin Doktor Mohammad Javād-e Bāhonar*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, fifteenth book, Martyr Hojjat al-Islam val-Moslemin, Dr. Mohammad Javad Bahnar). (1379/2000). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Ketāb-e šānzdahom, Ravāyat-e pāydāri, šarh-e mobārezāt-e Hazrat-e Āyatollāh Rabbāni-ye Širāzi*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, sixteenth book, the description of the struggles of Ayatollah Rabbani Shirazi). (1379/2000). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā’āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]
- “*Yārān-e emām be ravāyat-e asnād-e Sāvāk, Šahid Āyatollāh Hāj Šeix Mohammad-e Saduqi*” (Companions of Imam according to the documents of Savak, Martyr Ayatollah Haj Sheikh

Mohammad Sadouqi). (1377/1998). Tehran: Markaz-e Barresi-ye Asnād-e Tārixi-ye Vezārat-e Ettelā'āt (The Center of Historical Documents Survey). [in Persian]

Zonis, Marvin. (1370/1991). “*Šekast-e šāhāneh (Ravān-šenāsi-ye šaxsiyat-e Šāh)*” (Majestic failure: The fall of the shah). Translated by Abbas Mokhber. Tehran: Enteshārāt-e Tarh-e No. [in Persian]

Articles

Beheshti Seresht, Mohsen; & Mohseni Abolkheiri, Alireza. (1395/2016). “Tahlil-e māhiyat va taškīlāt-e goruh-e Hezbollāh (1346 – 1351 SH)” (The nature and organization of Hezbollah group (1967- 1972)). *Tārix-nāme-ye Enqelāb* (Tarikhname-ye Enghelab), 3 (8-9), pp. 9-48. [in Persian]

Dehghan Nayyeri, Loghman; & Shojaei, Houra. (1386/2007). “Bāznegari dar jašn-hā-ye do-hezār-o-pānsad-sāle-ye Šāhanšāhi dar Irān” (Reviewing the 2,500-year celebration of the Persian Empire in Iran). *Pažuheš-nāme-ye Tārix*, 6(2), pp. 49-70. [in Persian]

Sadat, Seyyed Mahmoud; & Biglu, Reza. (1398/2020). “Vākoneš-e niru-hā-ye mazhabi be jašn-e tāj-gozāri-yr Pahlavi-ye dovvom” (Religious forces’ reactions to coronation of Pahlavi II (With an emphasis on Imam Khomeini’s stances)). *Fast-nāme-ye Matin* (Matin research journal), 21(85), Winter 1398, pp. 73-93.

Zandieh, Hassan; & Qanawati, Ali. (1393/2014). “Bāztāb va peyāmad-hā-ye xāreji-ye jašn-hā-ye 2500 sāle-ye Šāhanšāhi” (Reactions to, and consequences of celebrating 2500th anniversary of the Persian Empire). *Ganjine-ye Asnād*, year 24, volume 1, issue 93, pp. 22-37. [in Persian]

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی

سید محمود سادات بیدگلی*

چکیده

محمدرضا شاه پهلوی که با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ مجدداً به قدرت بازگشته بود به شدت دچارچالش مشروعیت شده بود و برای مشروعیت بخشی به پادشاهی خود درصدد برآمد تا به تبلیغ سنت دیرپای شاهنشاهی در ایران پردازد و از طریق پیوند زدن حکومت خود با این سنت دیرینه و مشخصاً اتصال حکومت پهلوی با سلسله هخامنشی به حکومت خود مشروعیت بخشد. طراحی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و برگزاری باشکوه آن در سال ۱۳۵۰ هم در همین راستا انجام گرفت. مخالفان حکومت با پی بردن به خواست حکومت، واکنش‌های گوناگونی را از خود بروز دادند که این پژوهش قصد دارد با روش تاریخی و شیوه توصیفی تحلیلی و با کمک اسناد و مدارک آرشیوی و منابع اصلی بدان پرداخته و به این پرسش پاسخ دهد که مخالفان حکومت در قبال جشن‌های ۲۵۰۰ ساله چه واکنشی از خود بروز دادند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مخالفان دو دسته اقدامات سلبی و ایجابی از خود نشان دادند. ترمرد از درخواستهای حکومت در جهت همکاری در برگزاری جشن‌ها در دسته اقدامات سلبی می‌گنجد و اقدامات ایجابی مخالفان شامل اعتراض و انتقاد از جشن‌ها، تهیه و توزیع اعلامیه علیه جشن‌ها، ارسال نامه و تلگراف به مسئولان کشور و مقامات خارجی، ایراد سخنرانی علیه جشن‌ها و نیز اقدامات قهرآمیز می‌شود. کنش حکومت در برگزاری جشن‌ها و واکنش مخالفان در مخالفت با آن، کشاکشی را ایجاد کرد که محوریت آن مشروعیت بخشی حکومت به خود و مشروعیت‌زدایی از آن توسط مخالفان

* دانشیار، گروه تاریخ انقلاب اسلامی، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران،
sadat@ri-Khomeini.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۰

بود که این کشاکش منجر به انسجام نظری و فکری مخالفان شد که تجلی موفقیت آن را می‌توان در فروپاشی ساختار سیاسی در سال ۱۳۵۷ از سوی مخالفان دید.

کلیدواژه‌ها: جشن ۲۵۰۰ ساله، واکنش، مشروعیت، نظام پادشاهی، نیروهای مذهبی، حکومت پهلوی.

۱. مقدمه

جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی یکی از سیاست‌های حکومت برای پیوندش با سلسله هخامنشی و تحکیم مبانی مشروعیت سلطنت بر پایه نمادهای باستانی و بزرگ‌ترین برنامه تبلیغی حکومت به منظور اصالت بخشی به نظام پادشاهی بود. درواقع شاه با این اقدام درصدد بود یک نوع مشروعیت برای حکومت کسب کند؛ زیرا در تاریخ ایران مشروعیت فرمانروا صرفاً ناشی از نمایندگی از سوی مردم و خدا نیست، بلکه از رابطه بین فرمانروا و سنت فرمانروایی ایران در تاریخ سرچشمه می‌گیرد. (استوار، ۱۳۹۱، ص. ۷۲). فریدون هویدا در این زمینه می‌نویسد:

... او [شاه] می‌خواست از طریق پل زدن بین خود و پادشاهان باستانی ایران به سلطنتش جنبه وراثت بدهد. از اوایل سال ۱۳۴۰ این فکر به سر شاه افتاد که برای تثبیت پیوندش با سلاطین قبل از اسلام به برگزاری مراسم پرزرق‌وبرقی نیاز دارد و بعد هم که در تدارک برگزاری جشن‌های دو هزاروپانصدساله برآمد احساس می‌کرد که با برگزاری این مراسم خواهد توانست به تمام پادشاهان، رؤسای جمهورها و حکام جهان که توالی نوع حکومت امروزشان هرگز به دوران باستان نمی‌رسید ثابت کند که پس از دوهزاروپانصد سال، محمدرضا پهلوی وارث برحق کوروش بنیان‌گذار شاهنشاهی ایران است. (استوار، ۱۳۹۱، ص. ۷۲).

بنابراین شاه با این اقدام سعی داشت با زدن پلی بین خود و پادشاهان باستانی ایران به سلطنتش جنبه وراثت مشروع بدهد، چنانکه رضاشاه نیز با برگزیدن نام خانوادگی «پهلوی» این‌طور وانمود کرد که سلسله پهلوی با تبار پادشاهان دوردست تاریخ پیوند دارد. (هویدا، ۱۳۷۰، ص. ۱۲۱). یکی دیگر از هدف‌های شاه از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله «توجیه رژیم شاهنشاهی و احیای ارزش‌های آریایی در مقابل اسلام» بود چراکه شاه پس از ۲۸ مرداد ۱۳۳۲/ ۱۹ اوت ۱۹۵۳ تصمیم گرفت برای مقابله با اسلام و دست یافتن به مشروعیت در مقابل مرجعیت شیعی که خود را وارث پیامبر می‌دانستند، از لحاظ نظری

پایه‌های حکومتش را محکم کند. از این‌رو به فرهنگ‌سازی در بین افکار و جهت‌دهی آن در راستای حمایت از حکومت شاهنشاهی به‌عنوان یکی از عوامل نگه‌دارنده قدرت پرداخت (دهقان نیری و شجاعی، ۱۳۸۶، صص. ۵۴-۵۵) تا بدین ترتیب با احیای ارزش‌های آریایی، روش حکومت پادشاهی را بهترین نوع حکومت معرفی کند. پس از آنکه طرح برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی در سال ۱۳۳۷/ ۱۹۵۸-۱۹۵۹ م.)، از سوی شجاع‌الدین شفا، معاون فرهنگی دربار شاهنشاهی مطرح شد، وزارت فرهنگ و هنر، تشکیلاتی را به نام شورای جشن‌های شاهنشاهی ایران تشکیل داد. این شورا با ارائه برنامه، اهداف حکومت را از این جشن‌ها مشخص کرد. برنامه شورا به این قرار بود: ۱- شناساندن این اصل که شاهنشاهی زاده و پرورده اندیشه و زندگی جامعه ایرانی است؛ ۲- نشان دادن اعتقاد و دل‌بستگی مردم به شاهنشاه و شاهنشاهی؛ ۳- نشان دادن کوشش و فداکاری ملت ایران در راه نگاه‌داری و ادامه شاهنشاهی؛ ۴- شناساندن خدمات شاهنشاهان ایرانی؛ ۵- معرفی تحولات بزرگ جامعه ایرانی به رهبری شاهنشاه ایران و ۶- نشان دادن کوشش ایرانیان برای اشاعه آیین پادشاهی. این برنامه کاملاً نشان می‌داد که حکومت شاهنشاهی پهلوی در صدد است که به توجیه، تعظیم و تکریم نظام شاهنشاهی بپردازد. (حسینیان، ۱۳۸۳، ص. ۳۹۸).

رسانه‌ها و مطبوعات خارجی از هزینه‌های زیاد جشن‌های ۲۵۰۰ ساله انتقاد می‌کردند. اغلب آن‌ها در تفسیرهای خود هزینه‌های سرسام‌آور جشن‌های شاهنشاهی را غیرضروری و حتی زیان‌بخش به حال جامعه ایران می‌دانستند (مازند، ۱۳۷۳، ص. ۵۴۱) و شاه و درباریان را به خاطر اسراف بیش‌ازحد سرمایه‌های کشور مورد سرزنش قرار می‌دادند. (نجاتی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص. ۳۵۰). برای نمونه روزنامه‌های *تایمز لندن*، *ساندی تلگراف* و برخی از روزنامه‌های هلند مطالبی در این خصوص نوشتند که سازمان اطلاعات و امنیت کشور برای خنثی نمودن مطالب این روزنامه‌ها مقالاتی را به قلم افراد هلندی تهیه و چاپ کرد. همچنین مصاحبه‌های کوتاهی از طرف جراید با این اشخاص انجام می‌شد تا آن‌ها «نظریات خود را دایر بر ترقیاتی که بر اثر انقلاب سفید نصیب ملت ایران شده بود ابراز دارند و ثبات سیاسی و اقتصادی ایران را تشریح کنند». (بزم، ۱۳۷۸، ج ۴، صص. ۱۹۹-۱۹۸). مجله *شیپگل* چاپ آلمان غربی نیز در مقالات خود شدیداً به برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی تاخت که این مقالات را دانشجویان در ایران ترجمه کردند و در اختیار همفکران خود قرار دادند. (بزم، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۳۵۷). مجلات دیگری از قبیل؛ *ایونینگ*

هرالد، دیلی رکورد، لوموند و نشریه اومانیه (ارگان حزب کمونیست فرانسه) نیز مطالب انتقادآمیزی در رابطه با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله چاپ کردند (ر.ک. عامری، ۱۳۹۵، صص. ۷۸-۸۱). اخبار مربوط به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله در مطبوعات ترکیه نیز منعکس می‌گردید و برخی مخالفان حکومت از طریق مطالب آن‌ها از اخبار جشن‌ها مطلع می‌شدند. (صابری، ۱۳۸۴، ص. ۱۸۵).

انتقادات به برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله حتی بعد از برگزاری آن در نشریات خارج از کشور ادامه یافت و موجب نارضایتی محمدرضا شاه را فراهم آورد. محمدرضا شاه در پاسخ به انتقاداتی که پیرامون بی‌نظمی در جشن‌ها وجود داشت، طی مصاحبه‌ای با خبرنگار لوموند گفت: «این‌ها دیگر چه گله و شکایتی دارند؟ ما برای برخی از سران کشورها و میهمانان، دو بار ضیافت و مهمانی برگزار کردیم. به‌هرحال این بزرگ‌ترین اجتماع کشورهای جهان در تاریخ بود» (نجاتی، ۱۳۷۱، ص. ۳۵۰) همچنین شاه در مقابل انتقادات رسانه‌های خارجی پاسخ داد:

شما غربی‌ها فلسفه‌ای را که پشت قدرت من قرار دارد به‌آسانی درک نمی‌کنید، ایرانی‌ها به فرمانروای خود مانند یک پدر نگاه می‌کنند، آنچه شما آن را «جشن من» می‌نامید، از نظر آن‌ها جشن پدر ایران بود. سلطنت ساروجی است که وحدت ما را تحکیم می‌کند؛ کاری که من در برگزاری جشن‌های دوهزاروپانصدمین سالگرد انجام دادم، بزرگداشت سالگرد کشورم بود که من پدر آن هستم، خب اگر به نظر شما پدر ناگزیر یک دیکتاتور است، این دیگر مسئله شماسست نه مسئله من. (زونیس، ۱۳۷۰، ص. ۱۶۰).

حکومت با تکیه بر ارزش‌ها و سنت‌های باستانی و ترویج آن‌ها در جامعه ایران خواسته یا ناخواسته به مقابله با ارزش‌های اسلامی می‌رفت و آن‌ها را تضعیف می‌کرد. منظور شاه از تمدن بزرگ، مسئله ارتقای سطح زندگی مادی مردم ایران نبود و این اصطلاح با یک مفهوم روان‌شناسی قوی همراه بود که ایرانیان باید از راه و روش زندگی سنتی اسلامی زدوده شوند و در جهت اخذ تمدن اروپای غربی گام بردارند. (روحانی، ۱۳۷۰، ج ۱، صص. ۱۰۷-۱۰۶). بنابراین سیاست‌های غرب‌گرایی و باستان‌گرایی شاه اقدامی در جهت تضعیف ارزش‌های اسلامی محسوب می‌شد که موجبات ناراحتی و نگرانی مخالفان را فراهم می‌آورد و سبب ایجاد واکنش‌هایی منفی در میان آن‌ها شد. نیروهای مذهبی مبارز نیز

ازجمله مخالفان برگزاری جشن تاجگذاری بودند که نوع مخالفت آنها با برپایی جشنهای تاجگذاری به تقابل آن با سنتهای اسلامی برمی‌گردد. (سادات، بیگدلو، ۱۳۹۸، ص. ۸۳)

این مقاله با روش تاریخی و شیوه توصیفی تحلیلی و با کمک اسناد و مدارک آرشیوی به‌جای مانده -که خوشبختانه بخش فراوانی از آن چاپ هم شده است- و نیز منابع اصلی در پی پاسخگویی به این پرسش است که مخالفان حکومت پهلوی در قبال جشن‌های ۲۵۰۰ ساله چه واکنشی از خود نشان دادند. بخشی از این واکنش‌ها جنبه سلبی داشته و پاره‌ای از آن جنبه ایجابی که موضوع این مقاله است و در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

در باب این موضوع پژوهش‌های چندی انجام شده است: زندیه و قنوتی در مقاله خود با عنوان «مخالفت‌های داخلی با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، چرا و چگونه؟»^۱ به بیان علل مخالفت مخالفان با این جشن‌ها پرداخته است و تمرکز این مقاله بر هزینه‌های جشن‌ها و مخالفت با آن است. نویسندگان وجود خفقان سیاسی و نیز تدارک همه وسایل جشن از خارج از کشور را علل عمده مخالفت‌ها ذکر کرده‌اند. این مقاله ارزشمند است و بر اساس اسناد نوشته شده است اما با مقاله پیش‌رو که به گونه شناسی مخالفت‌ها می‌پردازد و ابعاد وسیعی از مخالفت‌ها را مدنظر دارد متفاوت است. همین نویسندگان در مقاله دیگری با عنوان «بررسی علل و عوامل برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله»^۲ علل و دلایل برپایی این جشن‌ها را باستان‌گرایی، غرب‌گرایی، کسب وجهه بین‌المللی، ارضای حس خودبزرگ‌بینی محمدرضاشاه، معرفی ایران کهن، گسترش مناسبات بین‌المللی و توسعه گردشگری معرفی کرده‌اند. این مقاله نیز از اسناد بهره برده و در جای خود مقاله ارزشمندی است ولی فقط به علل برپایی جشن‌ها پرداخته و رویکرد آن با این پژوهش که به دنبال گونه شناسی مخالفت‌ها با برپایی این جشن‌ها می‌باشد متفاوت است.

۳. گونه‌شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی

۱.۳ واکنش‌های سلبی

مخالفان درخواست حکومت مبنی بر سخنرانی به مناسبت جشن‌های ۲۵۰۰ ساله را رد می‌کردند یا در مراسمی که به این مناسبت برپا می‌شد شرکت نمی‌کردند. شیخ احمد توکلی

در یکی از جلساتی که در تهران با علی اکبر هاشمی رفسنجانی، فضل الله محلاتی و محمدرضا مهدوی داشت: «از طرف بخشداری محل [راور کرمان] نامه‌ای به من نوشتند که برای جشن‌ها سخنرانی کنم ولی من جواب دادم از تاریخ ایران چیزی نمی‌دانم و عذر خواستم». (یاران...، محلاتی، ۱۳۸۹، ج ۲، ص. ۱۵۳). همچنین زمانی که از سید زین العابدین سبزواری و غلامحسین ترک، دو تن از وعاظ مشهد، خواسته شد در رابطه با انقلاب شاه و جشن‌ها خطبه بخوانند، آن‌ها از این عمل خودداری کردند. (شمس‌آبادی، ۱۳۸۹، ص. ۲۱۷). در مشهد همچنین دو تن از طلاب استان خراسان با پاره کردن کارت دعوت ضیافت شام این جشن‌ها نارضایتی خود را از این بابت اعلام کردند. (عامری، ۱۳۹۵، ص. ۲۳۷). برخی از روحانیان طرفدار آیت الله خمینی نیز با حضور در روستاها ضمن تحریک مردم علیه جشن‌های شاهنشاهی مانع از شرکت آن‌ها در جشن‌ها می‌شدند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۷۹).

در سال ۱۳۵۰ / ۱۹۷۱ - ۱۹۷۲ چون ۱۳ رجب (میلاد حضرت علی) با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله مصادف شده بود و دولت تکلیف کرد تا وسایل چراغانی را برای جشن‌های ۲۵۰۰ ساله جمع‌آوری نکنند. در یکی از مجالسی که توسط گروه امداد بیماران مستمند با حضور مهدوی کنی، حاج جلیلی و چند تن دیگر از اعضا در مسجد جلیلی تشکیل شد قرار شد محیط خارج از مسجد را تزئین نکنند (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۱۵) تا چنین تصور نشود که چراغانی‌ها برای جشن‌های ۲۵۰۰ ساله است.

۲.۳ واکنش‌های ایجابی

الف. اعتراض و انتقاد

هدف شاه از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و بازگشت به دوران باستانی ایران، هرگز مورد قبول روحانیون قرار نگرفت. (هویدا، ۱۳۷۰، ص. ۱۱۹). به همین دلیل از آغاز اعلام برگزاری جشن‌ها، اقدامات علیه آن آغاز شد. فلسفی در سال ۱۳۳۸ ش (۱۹۵۹-۱۹۶۰) در یکی از منبرهای خود گفت:

دولت ما می‌خواهد جشن آتش‌پرستی در این مملکت که متعلق به علی علیه‌السلام است برگزار کند... دنیا به ما می‌خندند پیغمبر اسلام آتش‌پرستی را منع و آتش‌پرستان را به دین مبین اسلام آورده درحالی‌که این مملکت تازه به زمان آتش‌پرستی برمی‌گردد. (یاران... فلسفی، ۱۳۷۸، ص. ۷۶).

از آنجاکه یکی از اهداف برگزاری جشن‌ها ایجاد پیوند و ارتباط بین حکومت پهلوی و شاهنشاهی باستان بود بنابراین زنده کردن نام و یاد پادشاهان باستانی ایران از جمله کوروش، واکنش‌هایی را در میان گروه‌هایی از مردم موجب شد. «... از همان کوروش بزرگ گرفته تا امروز همه مروج فساد بوده‌اند». (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۲۵)

از طرف دیگر، نیروهای مذهبی به‌خصوص روحانیان برگزاری جشن‌ها را برابر با احیا دین و مراسم زرتشتی و در تقابل با سنن اسلامی می‌دانستند. «یک عده می‌خواهند همین مسخره‌بازی زرتشت را احیا کنند و مذهب زردشتی‌گری یعنی خدای دود- خدای نور و خدای تاریکی را زنده نمایند». (فخرالدین حجازی...، ۱۳۸۳، ص. ۲۶۸).

علی‌اکبر محتشمی پور در خاطرات خود می‌نویسد که شاه با برگزاری این جشن‌ها، قصد داشت سنت‌های اسلامی و ملی ایران را بشکند. (محتشمی، ۱۳۷۸، ج ۲، صص. ۲۰۲). یکی از اهداف جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تقویت بنیادهای فرهنگی و ایدئولوژیکی نظام شاهنشاهی بود و لازم بود که پس از برگزاری جشن‌ها، یاد و نام آن از خاطره مردم محو نشود لذا بناهای یادبودی اعم از مدرسه یادبود، ستون و لوح‌های یادبود و ... ساخته و در انتظار مردم قرار گرفت و بنیادهای عام‌المنفعه‌ای به نام کوروش کبیر نیز احداث گردید. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۱، ص. ۳۷۲)

۲۵۰۰ مدرسه در سراسر کشور با مشارکت مردم ساخته شد. به همین منظور نقشه مدرسه‌ای چهار کلاسه طراحی شد. هزینه ساخت هر مدرسه ۳۰۰ هزار ریال بود و بر هر مدرسه نام کسی را می‌گذاشتند که هزینه آن را می‌پرداخت. (افخمی، بی‌تا، صص. ۷۵۶-۷۵۵). محمد صدوقی ساخت مدارس یادبود را خلاف شرع دانست که از طرف ساواک به او تذکر داده شد: «چنانچه در آینده نسبت به جشن‌های شاهنشاهی اظهارنظر منفی کند از منطقه طرد خواهد شد». (یاران... صدوقی، ۱۳۷۷، ص. ۳۴).

بنای برج شهید (برج آزادی) نیز از بناهای یادبودی بود که به مناسبت جشن‌های ۲۵۰۰ ساله ساخته شد. ساخت این بنا نیز مخالفت‌هایی را به‌خصوص در میان نیروهای مذهبی باعث شد. حوزه علمیه قم نسبت به ساختمان بنای شهید اعتراض کرد؛ زیرا که به‌زعم آنان این ساختمان آرم بهاییان بود و در یک کشور اسلامی بهائیت نباید تا این اندازه قدرت داشته باشد و «حتی بنا بود در اعتراض به این موضوع به تهران بیایند اما عده‌ای با این استدلال که در صورت انجام این عمل جلوی رگبار مسلسل از بین خواهند رفت از این عمل منصرف شدند». (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۳۵۰)

در مقابل چنین حجمی از نارضایتی که در میان نیروهای مذهبی وجود داشت، آن‌ها در فرصت‌های گوناگون به علل و دلایل مختلف اعتراض و انتقاد خود را نسبت به سیاست‌های حکومت از جمله اعلام برپایی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله اعلام کردند. (سیر مبارزات امام...، ۱۳۸۶، ج ۴، ص. ۳۰۸).

رادیو بغداد نیز جشن را «جشن سلاطین» و «کم‌دی بزرگ قرن بیستم» نامید:

توده‌های انقلابی ایران برای مبارزه با جشن سلاطین متشکل می‌شوند. در شرایطی که دانشجویان ایرانی تحت فشار کمرشکن شهریه‌های سنگین دانشگاه‌ها قد خم کرده‌اند. وظیفه همه انقلابیون ایران است که با افشای همه‌جانبه ماهیت این جشن ارتجاعی، توده‌های وسیع را برای مبارزه با رژیم مرتجع بسیج و متشکل سازند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، صص. ۱۵۷-۱۵۸)

نقطه اشتراک اکثر این اظهارنظرها مسئله اتلاف سرمایه‌های ملی و خرج‌های غیرضروری و اسراف مالی در دستگاه‌های متصدی این جشن‌ها بود. در همین رابطه در یکی از گزارش‌های ساواک در رابطه با ترکیب اجتماعی منتقدان و مخالفان برگزاری جشن‌ها آمده است:

دسته مخالف که درواقع ترکیبی از قاطبه اجتماع است، روی ملاحظات عدیده اصولاً برداشت‌های دولتی و ازجمله تصمیم به برگزاری جشن‌ها را با دیدی مخالف و نهایت بی‌تفاوت برانداز می‌کنند. این دسته که اکثراً در شرایط زیستی نامناسب نیز به سر می‌برند متأسفانه از جهت برخورد مستقیم با پاره‌ای تبعیضات، اجحافات و ندانم‌کاری مصادر امور، وضع بد خیابان‌ها و کوچه‌های جنوب شهر تهران، سرعت در مرمت بعضی مسیرهای معین بدون توجه به میزان هزینه آن‌ها و همچنین تأثیرپذیری غیرمستقیم از تبلیغات مسموم، در قبال کلیه تظاهرات دستگاه‌های مسئول حالتی بهانه‌جو و درواقع مریض‌گونه دارند. کارمندان، اصناف و پیشه‌وران، کارگران، معلمین، روحانیون قشری مسلک و دانشجویان کم‌بضاعت اجزای خاص این طبقه هستند. (عامری، ۱۳۹۵، ص. ۷۷).

جالب است که گروه‌های گوناگونی که این سند از آن نام می‌برد قاطبه اهالی کشور را شامل می‌شدند.

ما بیایم از درآمد مردم که اکثراً به‌زور و از طریق عوارض نوسازی، عوارض اتومبیل و مالیات‌های دیگر گرفته‌شده و می‌شود صرف این کارکنیم که درگذشته دارای تمدن و

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات پیدگلی) ۱۰۱

تاریخی درخشان بوده‌ایم و به همین منظور پادشاهان و روسای جمهور و رجال ممالک دنیا را در ایران دعوت و پذیرائی نماییم و به آنان بگوییم ما در ۲۵۰۰ سال قبل این چنین بوده‌ایم آن وقت حال چیزی نداریم. در صورتی که ممالک دیگر تمدن، ادب و همچنین صنایع و وسایل متری و جدید خود را به رخ دیگران کشیده و می‌گویند ما در گذشته هیچ بودیم در حالی که حالا دارای چنین عظمتی هستیم. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۱۴).

تصور مردم بود که هزینه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله از عوارض نوسازی و دیگر مالیات‌هایی که دولت از مردم می‌گرفت تأمین می‌شود. چنانکه گزارش‌های دیگری از ساواک نیز نشان‌دهنده این نظر مردم است (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۱۸۱). ۱. به جز نیروهای مذهبی که یکی از دلایل مخالفت آن‌ها با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله هزینه‌های آن بود، سایر جریان‌های اپوزیسیون نیز نسبت به هزینه‌های آن انتقاد و اعتراض داشتند (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، صص ۱۵۹-۱۶۰).

مسئله مهم این بود که اکثر متفق‌القول بر این نظر بودند که این هزینه‌ها می‌بایست صرف مناطق مردم محروم، فقرا، عمران کشور، احداث بیمارستان و مدرسه در کشور شود (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۱۸۱)^۳

در یکی از گزارش‌های ساواک آمده است:

دستجات مذکور هر کدام به نحوی و تحت تأثیر شرایطی، عدم تمایل و احیاناً مخالفت خود را با برگزاری جشن‌ها ابراز می‌دارند این دسته از مخالفین که از نظر تعداد، قابل توجه بوده و در واقع در جمع مذکور اکثریت را واجد می‌باشند، بنای مخالفتشان بیشتر ناشی از سختی معیشت است و ضمن اینکه دلیل موجهی برای عدم شرکت در انجام تعهدات ناسیونالیستی و وظایف میهنی ارائه نمی‌دهند، اصولاً رسالتی را که در این زمینه بر عهده دارند، به درستی لمس نمی‌کنند و مضافاً در شرایطی که افزایش بی‌تناسب قیمت‌ها، وصول جرائم سنگین تخلفات رانندگی، اخذ عوارض نوسازی با جرائم متعلقه و ده‌ها تضییقات دیگر از یک طرف و تبلیغات رادیوهای بیگانه و انتشار مطالب کذب و اغراق‌آمیز در خصوص مصارف عظیم جشن از سوی دیگر بر افکار و سنجش آن‌ها سنگینی می‌کند، بدون آنکه قائم به عقیده ثابتی باشند، در مسیر هدف‌های تبلیغات منفی کشیده می‌شوند و در توجیه نظر خود چنین عنوان می‌کنند: بهتر است هزینه این جشن‌ها در جهت کارهای ضروری دیگر که بهبود وضع مردم را در بردارد، صرف شود (مثلاً کمک به مردم قحطی‌زده سیستان) مستقل از شرایط فکری و روحی، طبقات

مذکور ولی در داخل همین دستجات افرادی نیز وجود دارند که منفک از پاره‌ای توهّمات سوء، برگزاری جشن‌ها را مقرون به مصلحت نمی‌دانند و در این مورد استدلال می‌نمایند یادآوری افتخارات تاریخی در شکل موجود با آنکه موجب تحصیل اعتبار در سطح روابط جهانی است، لیکن اثرات ناشی از انجام آن نیز بایست بررسی شود زیرا که تجلیات جشن چنانچه به نحو مطلوب نیز انجام شود، محدود به زمانی کوتاه هست ولی عوارض آن در شئون اقتصادی کشور، مدت‌ها اثرات نامطلوب بر جای خواهد گذاشت. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۱، صص. ۳۹-۴۰)

یکی از مسائل دیگری که مورد تأکید مخالفان قرار داشت این نکته بود که شاه، اصولاً این جشن‌ها را برای مردم برگزار نکرده، بلکه نظرش معطوف به رهبران کشورهای دیگر بود. آن‌ها میهمانان شاه بودند درحالی‌که مردم ایران اصلاً به این جشن دعوت نشده بودند، بنابراین مردم ایران با خشم فروخورده خود به این جشن‌ها واکنش نشان می‌دادند. (زونیس، ۱۳۷۰، ص. ۱۲۴).

به‌طورکلی، جشن‌های ۲۵۰۰ ساله باعث واکنش‌های متعددی از جانب روحانیان به‌خصوص روحانیان طرفدار آیت‌الله خمینی و حوزه‌های علمیه گردید. هرچند عده‌ای از سیاسیون از جمله دکتر مظفر بقایی بر این عقیده بود که در میان انبوه تبلیغات حکومت، مخالفت‌ها به‌جایی نخواهد رسید (مظفر بقایی به روایت...، ۱۳۸۳، ج ۲، ص. ۳۷۵).

ب. تهیه و توزیع اعلامیه

جشن‌های ۲۵۰۰ ساله از جمله مراسم و اقدامات حکومت پهلوی بود که مخالفت شدید نیروهای مخالف را برانگیخت و واکنش‌هایی را در میان گروه‌ها و جریان‌های مختلف اپوزیسیون به‌وجود آورد. مخالفت با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تنها مختص به نیروهای مذهبی نبود بلکه سایر جریان‌های اپوزیسیون نیز به روش‌های مختلف مخالفت خود را با برگزاری این جشن‌ها ابراز می‌داشتند. در اسناد ساواک آمده است که احمد خلیل‌الله مقدم در حضور شاهپور بختیار در مورد تاریخ ۲۵۰۰ ساله بیان داشته که: «ما بیخود به ۲۵۰۰ سال سابقه تاریخی افتخار می‌کنیم در صورتی‌که تمام تاریخ ما شده کشت و کشتار» (بزم/هریمن...، ۱۳۷۸، ج ۳، ص. ۲۹۲).

اقدامات مختلفی از قبیل انتشار اعلامیه و شب‌نامه در مناطق مختلف کشور علیه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله از طرف عوامل و عناصر مخالف خارجی و داخلی از جمله گفتار

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات پیدگلی) ۱۰۳

رادیوهای پیک ایران، صدای ملی ایران، بخش فارسی رادیو بغداد، نشریات وابسته به کنفدراسیون جهانی محصلین و دانشجویان ایرانی در خارج از کشور، ارگان‌های انتشاراتی احزاب و دسته‌های کمونیستی ایرانی مقیم خارج از کشور، پاره‌ای از مطبوعات خارجی وابسته به کمونیست‌ها، محافل روحانی، مراکز دانشجویی و عوامل وابسته به گروه‌های کمونیستی پراکنده خارجی صورت گرفت که این اقدامات با نزدیک شدن تاریخ برگزاری جشن‌ها و پیاده شدن طرح‌ها و برنامه‌های مربوط شدت و گسترش بیشتری یافت. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۱۵۴) کنفدراسیون جهانی دانشجویان ایرانی خارج از کشور در مخالفت با برپایی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله اقدامات فراوانی انجام دادند (ر.ک. حسن زندیه و علی قنواتی. ۱۳۹۳، «بازتاب و پیامدهای خارجی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی»، گنجینه اسناد، سال بیست و چهارم، دفتر اول، شماره ۹۳، صص. ۲۹-۳۱)

اقدام اصلی نیروهای مذهبی تهیه، تکثیر و توزیع اعلامیه به خصوص اعلامیه‌های آیت‌الله خمینی بود. چنانکه پس از پخش سخنان آیت‌الله خمینی علیه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و پخش آن در رادیو بغداد، این سخنان تحت عنوان «پیام قائد بزرگ اسلام» منتشر شد و توسط روحانیان طرفدار وی توزیع گردید. (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، ص ۴۵، صص. ۳۰۵-۳۰۶). عبدالرحیم ربانی شیرازی به اتفاق سید مهدی طباطبائی، محمد مصطفوی و حسن تهرانی اهتمام فراوانی به توزیع و پخش اعلامیه آیت‌الله خمینی داشتند. (یاران... ربانی شیرازی، ۱۳۸۴، ص ۲۷۰).

روزنامه بغداد/آبزرور در چند شماره خود مطالب انتقادآمیزی درباره جشن‌های ۲۵۰۰ ساله نوشت. (سیر مبارزات امام...، ۱۳۸۶، ج ۲۱، ص ۱۸۶).

از عبدالرحیم ربانی شیرازی و حسینعلی منتظری به عنوان اشخاصی که به‌طور مشخص علیه جشن‌ها فعالیت می‌کنند نام‌برده شده است. (یاران... ربانی شیرازی، ۱۳۸۴، ص ۲۶۳). طلاب مشهد و قم نیز با صدور اعلامیه و اطلاعیه مخالفت خود را با برگزاری جشن‌ها ابراز داشتند. (عامری، ۱۳۹۵، ص ۸۳).

مدرسین و طلاب تهرانی نیز در اعلامیه‌ای خطاب به هویدا (نخست‌وزیر)، ضمن تقبیح جشن‌های ۲۵۰۰ ساله خواستار اختصاص بودجه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله به ملت ایران شدند. (عامری، ۱۳۹۵، ص ۸۳).

در پاریس عده‌ای از دانشجویان عرب اعلامیه‌ای تحت عنوان «من هو السید الخمينی» را در مسجد اسلامی پاریس توزیع کردند که در آن سخنان آیت‌الله خمینی در مخالفت با

جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و نظام سلطنتی آمده بود. (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، صص. ۲۰۵-۱۹۷). بازرگانان بزرگ و صاحبان صنایع، نیز برگزاری جشن‌ها را موجب افزایش مالیات‌ها برای تأمین هزینه‌های آن می‌دانستند. (کاتم، ۱۳۸۳، ص. ۴۱۶). مدرسین و طلاب تهرانی در اعلامیه‌ای خطاب به هویدا، خواستار اختصاص بودجه آن به «ملت گرسنه و قحطی‌زده» ایران شدند. (عامری، ۱۳۹۵، ص. ۸۳).

ج. ارسال نامه و تلگراف به سران مملکت

یکی از اقدامات مخالفان ارسال نامه به سران کشورهای خارجی و تذکر این موضوع بود که «اگر به زنده ماندن خود علاقه‌مندید از آمدن به ایران در ایام جشن ۲۵۰۰ ساله خودداری نمایند». یکی از نامه‌ها به سفارت کره در تهران ارسال گردید. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۲۰)

چنین اقداماتی را گروه‌های چپ انجام می‌دادند. «جناح چپ به تمام سفارتخانه‌ها نامه نوشته‌اند که اگر رؤسای جمهوری و یا حاکمین شما در جریان شرکت [در] جشن‌های دوهزاروپانصدساله آسیبی ببینند مقصر خود شما هستید مگر اینکه شرکت نمایند». (یاران /امام به... رجایی، ۱۳۷۸، صص. ۲۵۱-۲۵۲).

خانابا تهرانی، یکی از رهبران کنفدراسیون نیز بیان می‌کند که کنفدراسیون مصمم بود توجه رهبران و مردم سایر کشورها را به «جنايات رژيم شاه، فقر در ايران، تفاوت‌های فاحش طبقاتی و میلیتاریسم رژیم» جلب کند و حکومت و جشن‌ها و تبلیغات آن را «از راه تماس‌های گسترده با وکلای مجلس و سیاستمداران کشورهای اروپایی و آمریکایی رسوا نمود». (شوکت، ۱۹۹۰، ص. ۳۳۲).

همچنین شایعاتی وجود داشت مبنی بر اینکه دانشجویان ایرانی رؤسای کشورهای خارجی را تهدید به مرگ نموده‌اند تا از آمدن به ایران و حضور در جشن‌های ۲۵۰۰ ساله منصرف شوند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۶۹)

از اقدامات علما و روحانیان در مخالفت با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله نیز ارسال تلگراف به سران مهم مملکتی از جمله شاه و نخست‌وزیر بود. از آغاز اعلام برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تا تاریخ ۲۹ تیر ۱۳۵ / ۲۰ جولای ۱۹۷۱ طلاب علوم دینی و روحانیان از نجف هفت تلگراف به هویدا، نخست‌وزیر وقت، مخابره و تقاضا کردند تا از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله خودداری شود. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۶۲)

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات بیدگلی) ۱۰۵

گروهی از طلاب حوزه علمیه مشهد هم با ارسال نامه‌ای به هویدا، برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله را باوجود فقر و تنگدستی مردم ایران به‌ویژه مردم خراسان و سیستان و بلوچستان محکوم کردند. اعلامیه‌ها و نامه‌هایی طلاب و روحانیان و مجامع مذهبی مشهد در محکوم کردن جشن‌های ۲۵۰۰ ساله صادر و در مسجد جامع گوهرشاد نصب شد. (شمس‌آبادی، ۱۳۸۹، صص. ۲۱۷-۲۱۶).

ساواک سعی کرد تا موانع برگزاری جشن‌های شاهنشاهی را از پیش پا بردارد و برای خنثی نمودن تحریکات مخالفان به اقدامات متقابلی دست زد که امنیت جشن‌ها تأمین شود. یکی از این اقدامات شناسایی و مراقبت از افرادی بود که احتمال انجام فعالیت‌هایی ازجمله اقدامات قهرآمیز، تهیه و توزیع و اعلامیه، سخنرانی‌های تحریک‌آمیز و ... در مخالفت با جشن‌ها از جانب آن‌ها وجود داشت.

د. ایراد سخنرانی

باوجود محدودیت‌هایی که برای ایراد سخنرانی علیه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله وجود داشت برخی از روحانیان در مجالس خود به‌طور غیر محسوس از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی انتقاد می‌کردند. (بزم... ۱۳۷۸: ۲۰۷/۴). محمدجواد باهنر در سخنان خود غیرمستقیم و در لفافه به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله حمله می‌کرد. (عبداللهی‌نیا، ۱۳۹۳، ص. ۳۰۴). در سخنرانی در ۱۱ مهر ۱۳۵۰ / ۳ اکتبر ۱۹۷۱ به‌طور ضمنی به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله حمله کرد و گفت: «درگذشته قومی بودند که قبر مردگان خود را کاوش می‌کردند و به مردگان و سلسله خود افتخار و مباهاات می‌نمودند». (یاران... باهنر، ۱۳۷۹، صص. ۵۷۱-۵۷۰).

احمد کافی خراسانی نیز طی یک سخنرانی در ۲۴/ ۱۳۵۰/۷/۲ سپتامبر ۱۹۷۱ در جمع طلاب و بازاریانی که به منزل او رفته بودند، از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله انتقاد کرد و گفت که آمریکا باوجود آنکه تنها ۴۷۹ سال از کشف آن گذشته، کرات آسمانی را تسخیر و در این زمینه پیشرفت چشمگیری نموده، اما ایران باسابقه ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، هنوز نتوانسته سرسوزنی ساخته، به استخوان‌های مردگان خود افتخار می‌کند. (شمس‌آبادی، ۱۳۸۹، صص. ۲۱۷-۲۱۶).

صادق خلخال‌صریحاً به مخالفت با برگزاری جشن‌ها پرداخت. وی در یکی از سخنرانی‌های خود با انتقاد به هزینه‌ها و مخارج این جشن‌ها گفت: «ما بدین‌وسیله با

ملاحظات تمام جهات، این جشن‌های منحوس دو هزار و پانصدساله را محکوم می‌کنیم و با صدای رسا می‌گوییم که مخارج هنگفت و کمرشکن این جشن‌های خرافی، خرج بیچارگان سیستان و آوارگان بلوچستان است». (خلخالی، ۱۳۸۰، ص. ۲۵۴).

وی همچنین رساله‌ای ۵۷ صفحه‌ای با عنوان «کروش دروغین و جنایتکار» نوشت و در واکنش به تمجید از شاه به کروش تاخت و ده صفت به کروش نسبت داد که نسبتی با حقیقت ندارد و حتی نظر بزرگان حوزه مانند علامه طباطبایی را که معتقد است کروش ذوالقرنین است زیر پا گذاشت و پا را از دایره انصاف بیرون نهاد.

محمود طالقانی در یکی از اظهارات خود ضمن انتقاد به هزینه‌های جشن گفت: «فقط ۷ میلیون تومان برای خرید چادر سران کشورها پرداخت شده زیرا گلوله به آن کارگر نیست و اگر تیری شلیک شود از آن عبور نخواهد کرد». (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، ص. ۱۲۹). این رساله در قبل از انقلاب مخفیانه چاپ شد و در سال ۱۳۶۰ مجدداً تجدید چاپ شد و در جلد دوم خاطرات خلخالی (تهران: سایه، ۱۳۸۰) هم چاپ شده است.

هاشمی رفسنجانی و فضل‌الله محلاتی هنگامی که از فلسفی، واعظ معروف، دعوت کردند تا در مراسم ختم برادرزاده آیت‌الله خمینی، ناصر پسندیده، سخنرانی کند از وی خواستند تا از جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی انتقاد نماید. (یاران...، محلاتی، ۱۳۸۹، ج ۲، صص. ۱۴۲-۱۴۱). فلسفی در مجلس ختم ناصر پسندیده، برادرزاده آیت‌الله خمینی، در مسجد ارک تهران، از عملکرد «مقامات بالا»، در جشن‌های ۲۵۰۰ ساله انتقاد کرد. «تبلیغ درباره کروش دیگر بس است مگر کروش برای این مملکت چه کرد». (یاران... فلسفی، ۱۳۷۸، صص. ۴۱۸-۴۲۲). موضوع مهم در این رابطه این است که فلسفی که از او به عنوان یک شخص بی طرف نام برده شده است، (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، صص. ۱۴۲-۱۴۱). نیز به برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله انتقاد نموده است.

با نزدیک شدن به تاریخ برگزاری جشن‌ها ساواک به تمام استان‌ها بخشنامه کرد تا از روحانیان مخالف برگزاری جشن‌ها مراقبت شدید به عمل بیاید. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۳۷) عبدالرحیم ربانی شیرازی که مظنون به تهیه و توزیع اعلامیه روحانیان مرقی حوزه علمیه قم و تکثیر نوار سخنرانی آیت‌الله خمینی در مخالفت با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله بود تحت کنترل ساواک قرار گرفت. به ظن مأموران ساواک وی حامل پیام‌هایی از جانب «افراطیون مذهبی» بود که قصد داشتند در زمان جشن ۲۵۰۰ ساله تحریکاتی در منطقه فراهم نمایند. (یاران... ربانی شیرازی، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۰).

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات بیدگلی) ۱۰۷

کنترل و مراقبت از رفتار و حرکات روحانیان مظنون از دیگر اقدامات ساواک به‌منظور تأمین امنیت جشن‌ها بود. در این زمینه در مورد محمدجواد باهنر آمده است:

با استفاده از تمام امکانات در صورت لزوم (کنترل مکاتبات، تلفن، تیم تعقیب و مراقبت) نسبت به شناسایی مجدد و تعیین محل سکونت و کار وی و تهیه یک قطعه آخرین عکس نامبرده و همچنین روشن نمودن نحوه فعالیت‌های کنونی و شناسایی دوستان و همفکران او اقدام و به‌محض مشاهده عمل مشکوکی و با تردد به هر منطقه از کشور مراتب را سریعاً اعلام نمایند. (یاران... باهنر، ۱۳۷۹، صص. ۵۴۶-۵۴۵).

چنین دستوری در مورد عبدالرحیم ربانی شیرازی نیز صادر شد. (یاران... ربانی شیرازی، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۳).

چون جشن ۲۵۰۰ ساله در شیراز برگزار می‌شد مبادی ورود و خروج به استان فارس کنترل می‌شد. (یاران...، دستغیب، ۱۳۷۸، ص. ۴۴۸). ساواک که به دلیل تأمین امنیت جشن‌های ۲۵۰۰ ساله بسیاری از روحانیان را دستگیر کرده بود، مدتی پس از برگزاری جشن‌ها تعدادی از آن‌ها را آزاد کرد. (بهبودی، ۱۳۹۰، صص. ۴۵۱-۴۵۰). شیخ فضل‌الله محلاتی که ابتدا ممنوع‌المنبر شده بود در سال ۱۳۵۱ دستگیر و روانه زندان شد (یاران... فلسفی، ۱۳۷۸، ص. ۳۱۳).

از دیگر سیاست‌های حکومت در مورد مخالفان جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تبعید سخنرانان مذهبی بود. از جمله افرادی که به علت مخالفت با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تبعید شدند، سید احمد سادات خراسانی بود که به ۳ سال اقامت اجباری در ایرانشهر محکوم شد. (تغلاب... به روایت اسناد، ۱۳۸۰، ص. ۶۶). همچنین محمدحسین مقیمی ممنوع‌المنبر شد و «در مورد مسائل سیاسی و جشن‌ها صحبتی نکند و چنانچه مؤثر واقع نشد وی را از محل سکونتش طرد کنند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۴۷).

در نتیجه سخت‌گیری‌هایی که ساواک برای ساکت کردن روحانیان در مخالفت با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله اعمال نمود بسیاری از آن‌ها به‌صورت علنی مطالبی علیه آن نمی‌گفتند و حتی برخی روحانیان تصمیم گرفتند جلسات هفتگی خود را تا پایان جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تعطیل کنند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۳۲۵) در این زمینه ساواک اصفهان چنین گزارش داد:

بامطالعه و شناسایی که روی وعاظ این منطقه تاکنون به‌عمل آمده و همچنان نیز ادامه دارد چنین نتیجه گرفته‌شده که اگر اشخاصی از آنان نظر مخالفی هم با برگزاری جشن

دو هزار و پانصدمین سال شاهنشاهی ایران داشته باشند روی منابع یا به صورت اعلامیه و تراکت بروز نخواهند داد. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۲۵۶)

۴. اقدامات قهرآمیز

اعضای جبهه آزادی‌بخش ملی ایران^۴، درصدد بودند هم‌زمان با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله برخی مناطق و اماکن حساس را منفجر کنند که به دلیل لو رفتن اعضای گروه، موفق به انجام این عملیات نشدند. آن‌ها پیش از برگزاری جشن‌ها، شعارهایی مبنی بر اینکه جشن‌های شاهنشاهی تبدیل به آتش‌بازی خواهد شد بر روی دیوار برخی خیابان‌ها می‌نوشتند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۲۴) همچنین روزنامه نبرد نشریه دفتر اطلاعاتی جنبش آزادی‌بخش ملی ایران ضمن شعاری یادآور شد: «خلق ایران جشن سلاطین را به آتش می‌کشد». (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۵۹)

همچنین اعلامیه‌ای در اصفهان و اردبیل توزیع شد که در آن با تهدید به اقدامات قهرآمیز در جشن‌های مذکور آمده است: «ما دانشجویان به کمک بازاریان و مردم رنجبر ایران این دلقک‌بازی‌ها را به هم می‌ریزیم». (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۶۱) گزارش‌های ساواک احتمال اقدامات قهرآمیز از جانب اعضاء جبهه‌های آزادی‌بخش خوزستان و بلوچستان در مخالفت با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله را می‌دهد. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، صص. ۱۹۴-۱۹۳). به دلیل چنین تحرکاتی روزنامه‌های لندن گزارش دادند که «چریک‌های ایرانی سوگند یاد کرده‌اند که تخت جمشید را به یک حمام خون تبدیل نمایند». (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۹۸)

تهدیدها مبنی بر انجام اقدامات قهرآمیز سبب شد تا کمیته عالی اجرایی جشن کلیه مهمانان و مدعوین رسمی را در مقابل حوادث احتمالی بیمه کند. (بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، ص. ۱۲۴)

دانشجویان واکنش شدیدی نسبت به جشن‌های ۲۵۰۰ ساله نشان دادند و از ماه‌ها قبل از برگزاری جشن اعتصاب و اعتراضات زیادی داشتند. (عامری، ۱۳۹۵، ص. ۷۵). در تاریخ ۱۳۵۰/۲/۱۱ مه ۱۹۷۱ دانشجویان دانشگاه تهران، در اعتراض به برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله، دست به تظاهرات زدند. پلیس با حمله به دانشجویان حدود دویست نفر را دستگیر کرد. دو روز بعد دانشجویان دانشگاه صنعتی نیز علیه جشن‌ها دست به تظاهرات زدند. پلیس با یورش به آن‌ها سیصد و بیست دانشجو را دستگیر کرد. حکومت همچنین

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات بیدگلی) ۱۰۹

اقدامات پیشگیرانه دیگری انجام داد. در همین راستا، ساواک تعداد ۲۳ نفر از سازمان آزادی‌بخش وابسته به جمعیت نهضت آزادی را که امکان اقدامات قهرآمیز از جانب آن‌ها می‌رفت دستگیر کرد. (عامری، ۱۳۹۵، صص. ۲۳۱-۲۳۰). در بازرسی از خانه تعدادی از افراد این گروه، اسلحه و مهمات به دست آمد و چند تن از آنان که قصد فرار داشتند با تیراندازی مأموران مجروح شدند. (عامری، ۱۳۹۵، ص. ۲۴۰).

یکی از اهداف این نیروها این بود که برای بر هم زدن جشن‌های ۲۵۰۰ ساله اقدام کنند. در اعلامیه‌ای که با امضای «مسلمانان آگاه ایران» منتشر و برای مراجع و علما ارسال شد تهدید به عملیات مسلحانه کردند و از جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی با عنوان «عزای بزرگ ۲۵۰۰ ساله» یاد کردند. (گلی‌پگانی به روایت...، ۱۳۸۵، ج ۳، ص. ۴۸). گروهی که این اعلامیه را منتشر کرد جزو افرادی بودند که بعداً سازمان مجاهدین خلق را تشکیل دادند چنانکه عزت شاهی در خاطرات خود ذکر می‌کند. (شاهی، ۱۳۸۷، ص. ۴۱).

علاوه بر آن، گزارش‌های ساواک نشان می‌دهد که جمعیتی تحت عنوان «جمعیت حزب اسلام» که مرکز آن در تهران قرار داشت، در صدد بود ضمن بروز موجودیت خود، فعالیت‌هایی را علیه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله انجام دهند. (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، ص. ۱۵۶).

در اهواز نیز عده‌ای از دانش‌آموزان مذهبی هنرستان این شهر تصمیم داشتند در شب برگزاری جشن دکل برق را منفجر کنند که موفق نشدند. (راه، ۱۳۹۴، ج ۱، صص. ۱۰۱-۱۰۰). گروه «حزب‌الله»^۵ نیز تصمیم گرفتند علیه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله حرکتی قهرآمیز انجام دهند و حمله مسلحانه‌ای را برای آن برنامه‌ریزی کردند که با دستگیری تعدادی از اعضای آن از جمله احمد احمد انجام عملیات منتفی گردید. (احمد، ۱۳۸۷، صص. ۲۲۱-۲۱۱).

مخالفان حکومت با همکاری دولت عراق یک سازمان چریکی در آن کشور تشکیل داده بودند و قرار بود افراد این سازمان هم‌زمان با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی برای انجام عملیاتی به ایران اعزام شوند. (سیر مبارزات یاران...، ۱۳۹۳، ج ۶، صص. ۱۷۵-۱۷۴).

گزارشگر ساواک به نقل از عباس فدایی، یکی از افراد عضو حزب ملت ایران، نقل می‌کند که: «دستور است هر یک از افراد مبارز در جریان جشن ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی ایران خود باید برای تخریب و خرابکاری برنامه‌هایی داشته باشد...». (سیر مبارزات امام...، ۱۳۸۶، ج ۱۲، ص. ۴۸۹).

۵. نتیجه‌گیری

محمدرضا شاه برای مشروعیت‌بخشی به حکومت خود درصدد برآمد تا به تبلیغ سابقه طولانی شاهنشاهی در ایران پردازد و از طریق اتصال حکومت خود با سلسله هخامنشی کسب مشروعیت نماید. لذا تدارک جشن‌های ۲۵۰۰ ساله را دید که در سال ۱۳۵۰ با شکوه هرچه تمام‌تر برگزار گردید. مخالفان در برابر این کار، دو دسته واکنش نشان دادند. یک دسته اقدامات سلبی همچون شرکت نکردن و عدم هر گونه همکاری در جشن‌ها را شامل می‌شد. دسته دوم از اقدامات مخالفان ایجابی بود: اعتراض و انتقاد به جشن‌ها، تهیه و توزیع اعلامیه علیه آن، ارسال نامه و تلگراف خطاب به مقامات پهلوی و سران و مقامات سایر کشورها، ایراد سخنرانی علیه جشن‌ها، و نیز اقدامات قهرآمیز را شامل می‌شد. مجموعه این اقدامات توسط همه مخالفان اعم از مخالفان مذهبی و گروه‌های چپ انجام می‌شد. روحانیون، روشنفکران، دانشجویان و روزنامه‌نگاران جزء گروه‌های عمده مخالفان بودند که این اقدامات را انجام می‌دادند. کنش حکومت در برگزاری جشن‌ها و واکنش مخالفان در مخالفت با آن، کشاکشی را ایجاد کرد که محوریت آن مشروعیت بخشی حکومت به خود و مشروعیت‌زدایی از آن توسط مخالفان بود که این کشاکش منجر به انسجام نظری و فکری مخالفان شد که تجلی موفقیت آن را می‌توان در فروپاشی ساختار سیاسی در سال ۱۳۵۷ از سوی مخالفان دید.

پی‌نوشت‌ها

۱. مجله سخن تاریخ، ۱۱ (۲۵)، بهار و تابستان ۱۳۹۶، ۱۶۳-۱۳۹.
۲. فصلنامه تاریخ، ۵ (۱۸)، ۱۳۸۹، ۱۱۶-۸۹.
۳. برای نمونه ر.ک. بزم...، ۱۳۷۸، ج ۴، صص ۹، ۸۵، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۹۷، ۲۰۸، ۲۲۵، ۲۳۵، ۲۳۹-۲۴۰، ۲۴۲-۲۴۳، ۳۵۵.
۴. این گروه بعدتر به سازمان مجاهدین خلق ایران مشهور شد و چون در آن زمان هنوز این عنوان انتخاب نشده بود ساواک این مبارزان را وابسته به گروه‌های ملی مبارز آغاز دهه چهل می‌دانست.
۵. این گروه در سال ۱۳۴۶ در تهران تشکیل شد و در سال ۱۳۵۰ دچار انشعاب گردید و در نهایت در سال ۱۳۵۱ درحالی‌که شبکه سازمان در تهران و چند شهرستان دیگر فعال بود، با دستگیری گسترده اعضایش توسط ساواک فروپاشید. برای اطلاع بیشتر ر.ک.: بهشتی سرشت، محسن، محسنی

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات بیدگلی) ۱۱۱

ابوالخیری، علیرضا. (۱۳۹۵). تحلیل ماهیت و تشکیلات گروه حزب‌الله (۱۳۴۶ - ۱۳۵۱ ش). *تاریخ‌نامه انقلاب*، دوره سوم (۸-۹)، صص. ۴۸-۹.

کتاب‌نامه

- احمد، احمد (۱۳۸۷). *خاطرات احمد/احمد*. تدوین محسن کاظمی، تهران: سوره مهر.
- استوار، مجید (۱۳۹۱). *انقلاب اسلامی نبرد نمادها*، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- افخمی، غلامرضا (بی‌تا). *زندگی و زمانه شاه*، نسخه الکترونیکی، بی‌جا: بی‌نا.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک*، کتاب هشتم (۱۳۸۰). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- بزم اهریمن، جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی به روایت اسناد ساواک و دربار*، ج ۳ (۱۳۷۸). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- بزم اهریمن، جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی به روایت اسناد ساواک و دربار*، ج ۴ (۱۳۷۸). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- بزم اهریمن، جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی به روایت اسناد ساواک و دربار*، ج ۱ (۱۳۹۰). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات، چاپ دوم.
- بهبودی، هدایت‌الله (۱۳۹۰). *شرح اسم: زندگی‌نامه آیت‌الله سید علی حسینی خامنه‌ای*، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- بهشتی سرشت، محسن، محسنی ابوالخیری، علیرضا (۱۳۹۵). تحلیل ماهیت و تشکیلات گروه حزب‌الله (۱۳۴۶ - ۱۳۵۱ ش). *تاریخ‌نامه انقلاب*، دوره سوم (۸-۹)، صص. ۴۸-۹.
- حسینیان، روح‌الله (۱۳۸۳). *چهارده سال رقابت ایدئولوژیک شیعه در ایران (۱۳۴۳-۱۳۵۶)*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- حضرت آیت‌الله‌العظمی سید محمد رضا گلپایگانی به روایت اسناد ساواک*، ج ۱ (۱۳۸۵). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- دهقان‌نیری، لقمان و حورا شجاعی (۱۳۸۶). «بازنگری در جشن‌های دوهزاروپانصدساله شاهنشاهی در ایران»، *پژوهش‌نامه تاریخ*، شماره ششم، سال دوم، صص. ۷۰-۴۹.
- راه، تاریخ شفاهی دکتر محسن رضایی (۱۳۹۴)*. ج ۱، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- روحانی، فخر (۱۳۷۰). *اهرم‌های سقوط شاه*، ج ۱، تهران: نشر بلیغ.
- زونیس، ماروین (۱۳۷۰). *شکست شاهانه (روان‌شناسی شخصیت شاه)*. ترجمه عباس مخبر، تهران: انتشارات طرح نو.

۱۱۲ جستارهای تاریخی، سال ۱۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

- زندیه، حسن و علی قنوتی. (۱۳۹۳). «بازتاب و پیامدهای خارجی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی»، گنجینه اسناد، سال بیست و چهارم، دفتر اول، شماره ۹۳، صص. ۳۷-۲۲.
- سادات، سید محمود، بیگدلو، رضا. (۱۳۹۸). «واکنش نیروهای مذهبی به جشن تاجگذاری پهلوی دوم». فصلنامه متین، سال ۲۱، شماره ۸۵، زمستان ۱۳۹۸، صص. ۹۷-۷۳.
- سفری، محمدعلی (۱۳۷۷). قلم و سیاست (از هویدا تا شریف امامی)، ج ۳، تهران: نشر مالک.
- سیر مبارزات امام خمینی در آینه اسناد به روایت ساواک، ج ۲۱ (۱۳۸۶). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- سیر مبارزات یاران امام خمینی در آینه اسناد به روایت ساواک، ج ۴ (۱۳۹۳). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- سیر مبارزات یاران امام خمینی در آینه اسناد به روایت ساواک، ج ۶ (۱۳۹۳). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- سیر مبارزات یاران امام در آینه اسناد به روایت ساواک، ج ۱۲ (۱۳۹۳). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- شاهی، عزت (۱۳۸۷). خاطرات عزت شاهی. تدوین و تحقیق محسن کاظمی، تهران: سوره مهر، چاپ نهم.
- شمس آبادی، حسن (۱۳۸۹). نقش علمای مشهد در انقلاب اسلامی، تهران: عروج.
- شوکت، حمید (۱۹۹۰). نگاهی از درون به جنبش چپ ایران، گفتگو با خانبابا تهرانی، ساربروکن: بی‌نا.
- صابری همدانی، احمد (۱۳۸۴). خاطرات آیت‌الله احمد صابری همدانی، تدوین سید مصطفی صادقی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- صادقی خلخالی، محمد صادق (۱۳۸۰). خاطرات خلخالی، تهران: سایه.
- عامری، صغری (شهلا) (۱۳۹۵). باستان‌گرایی در دوره پهلوی با تکیه بر جشن‌های ۲۵۰۰ ساله (به روایت اسناد)، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- عبداللهی نیا، علی (۱۳۹۳). انقلاب اسلامی در کرمان، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- فخرالدین حجازی به روایت اسناد ساواک (فریاد بعثت) (۱۳۸۳). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- مازندنی، یوسف (۱۳۷۳). ایران ابرقدرت قرن. به کوشش عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران: البرز.
- محتشمی، سید علی اکبر (۱۳۷۸). خاطرات سیاسی، ج ۲، تهران: خانه اندیشه جوان.
- مظفر بقایی به روایت اسناد ساواک، ج ۲ (۱۳۸۳). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- نجاتی، غلامرضا نجاتی (۱۳۷۱). تاریخ بیست و پنج ساله ایران (از کودتا تا انقلاب)، ج ۱، تهران: انتشارات رسا.

گونه شناسی واکنش‌ها نسبت به جشن‌های ... (سید محمود سادات پیدگلی) ۱۱۳

- هویدا، فریدون (۱۳۷۰). سقوط شاه. ترجمه ح.ا. مهران، تهران: انتشارات اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، شهید آیت‌الله حاج شیخ محمد صدوقی (۱۳۷۷). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب بیست و هفتم، شهید حجت‌الاسلام فضل‌الله مهدیزاده محلاتی، ج ۲ (۱۳۸۹). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب بیست و یکم، شرح مبارزات حضرت آیت‌الله محمد مهدی ربانی املشی (۱۳۸۰). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب پانزدهم، شهید حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد باهنر. (۱۳۷۹) تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب چهاردهم، شهید محمدعلی رجائی (۱۳۷۸). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب چهل و یکم، آیت‌الله حاج شیخ غلامحسین جعفری همدانی. (۱۳۸۸) تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب دهم، نفس مطمئنه، شهید آیت‌الله سید عبدالحسین دستغیب. (۱۳۷۸) تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب شانزدهم، روایت پایداری، شرح مبارزات حضرت آیت‌الله ربانی شیرازی (۱۳۷۹). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- یاران امام به روایت اسناد ساواک، کتاب نهم، «زبان گویای اسلام» حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی فلسفی (۱۳۷۸). تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.